

PAREMMAN PALKAN PERÄSSÄ

Työpaikkakohtainen sopiminen pelottaa ja houkuttaa

Suomalaiset sopisivat palkkojen korotuksista mieluummin työpaikoilla kuin liittokohteisissa neuvotteluissa tai tupon kaltaisissa keskitetyissä palkkaratkaisuissa. Vielä suurempaa kansalaisten valmius paikalliseen sopimiseen on kannustinpalkkioiden ja työaikajärjestelyiden kohdalla. Paluuta tupoihin ei juuri toivota.

Pitkälti yhtä mieltä ollaan siitä, että paikallinen sopiminen tarkoittaisi työehtojen eriytymistä, mutta monet pelkäävät sen johtavan myös työehtojen polkemiseen.

Yksi syy paikallisen sopimiseen liitettyihin uhkakuviin saattaa olla työnantaja- ja työntekijäleirien välisen luottamuksen riittämättömyys. Tämä näkyy siinä, että moni ei koe työnantajien ja -tekijöiden etuja yhteisiksi.

Muutaman vuoden takainen yritysten kilpailukykyongelmiin liittyvä kriisitietoisuus näyttäisi hälvenneen. Silti enemmistö suomalaisista velvoittaisi työttömät aktivointitoimiin etuisuuksien leikkausten uhalla.

- ◆ Lähes puolet (48 %) suomalaisista olisi valmiita sopimaan palkan korotuksista paikallisesti. Alle kolmasosa (31 %) haluaa, että palkat määräytyvät liittotasolla.
- ◆ 79 prosenttia suomalaisista arvioi, että työehdot alkavat eriytyä alojen sisällä ja 74 prosenttia uskoo, että työntekijät hakeutuvat paikallisen sopimisen seurauksena työpaikkoihin, joissa ansaitsee paremmin.
- ◆ 62 prosenttia edellyttäisi työttömiltä aktiivisuutta tukien tason säilymisen ehtona.
- ◆ Suomalaiset ovat valmiita vaihtamaan alaa työttömyyden kohdassa, mutta asuinpaikan vaihtaminen työn löytämiseksi kohtaa suurempaa vastustusta.

Suomalaisten mielestä oikea taso sopia palkoista ja työaikojen järjestelyistä olisi useimmin paikallinen. Liittotasolla taas neuvoteltaisiin mieluiten esimerkiksi yli-työkorvausten kaltaisista lakisääteisistä palkanlisistä.

Tiedot selviävät EVAn Arvo- ja asennetutkimuksen työmarkkinoita koskevasta osiosta. Siinä kysyttiin kymmenen eri työehtoasian kohdalla, mikä kolmesta vaihtoehdosta (työpaikkataso, liittotaso, keskitetty valtakunnallinen ratkaisu eli tupo¹) olisi oikea sopimisen taso (Kuvio 1).

Selvä enemmistö suomalaisista toivoisi työehtoista sopimista paikallisella tasolla erityisesti kannustinpalkkioissa (76 % pitää oikeana tasona) ja työaikajärjestelyissä (67 %), mutta lähes puolet (48 %) myös palkoista sopimisessa. Näissä kolmessa asiassa paikallinen taso on suositumpi kuin tupo- ja liittotasot yhteensä.

Työajan pituudesta sopiminen jakaa mielipiteitä enemmän. Lähes neljä kymmenestä (37 %) päättäisi siitä työpaikoilla, vajaa kolmasosa (31 %) liittotasolla ja neljännes (26 %) keskitetysti.

Paluuta vanhaan, eli keskitettyihin valtakunnallisiin tulopoliittisiin kokonaisratkaisuihin (tupo) suomalaiset eivät toivo, sillä jokaisen tiedustellun asian kohdalla suomalaiset pitävät tupon sijaan parempana joko työpaikka- tai liittotason sopimista (toivotuista sopimisen tasoista lisää ks. ss. 6–10).

Koska paikallinen sopiminen on jo useamman vuoden ollut keskeinen työmarkkinapolitiikkaa koskeva kysymys, EVA selvitti tämänkertaisessa tutkimuksessaan myös, miten suomalaiset arvioivat paikallisen sopimisen seuraukset.

Idea on ymmärretty

Käsityksiä paikallisen sopimisen vaikutuksista luodattiin kysymyssarjalla, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan 18 erilaisen kehityskulun toteutumisen todennäköisyyttä (Kuvio 2). Mukana oli sekä henkilökohtaisia että työmarkkinoita ja koko yhteiskuntaa laajemmin koskevia skenaarioita.

Kysymyksessä ei tiedusteltu näkemyksiä täysin vapaaseen paikalliseen sopimiseen, vaan julkisessa keskustelussa usein esitettyyn malliin, jossa työpaikkatasolla olisi mahdollista poiketa liittotasolla tehdyistä sopimuksista, mikäli molemmat osapuolet niin toivovat.²

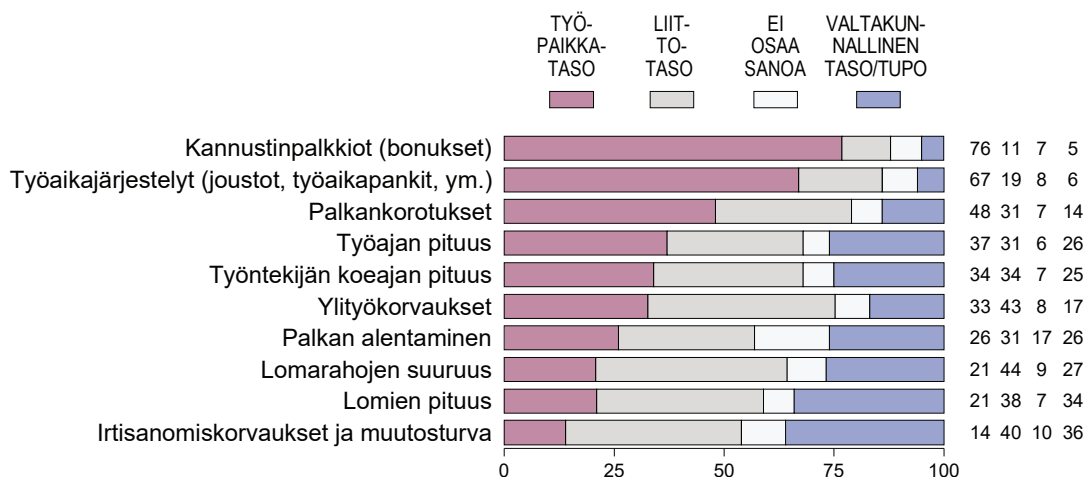
Suurin yksimielisyys suomalaisilla on siitä, että paikallinen sopiminen tarkoittaisi työehtojen eriytymistä alojen sisällä. Todennäköisenä tätä pitää 79 prosenttia vastaajista ja vain neljä prosenttia on toista mieltä. Lähes yhtä yksimielisiä suomalaiset ovat siitä, että paikallinen sopiminen tarkoittaisi työmarkkinajärjestöjen vallan vähenemistä. Todennäköisenä tätä pitää kolme neljästä (74 %) suomalaisesta ja eri mieltä on kuusi prosenttia.

Näiden kysymysten kohdalla yksimielisyys on laajaa (väestöryhmäkohtaiset erittelyt, ks. erillinen Kuvioliite). Sama pätee ennustukseen siitä, että työehtosopimuksista tulee lyhyempiä ja yksinkertaisempia. Näin uskoo kuusi kymmenestä (61 %) vain 13 prosentin ollessa eri mieltä.

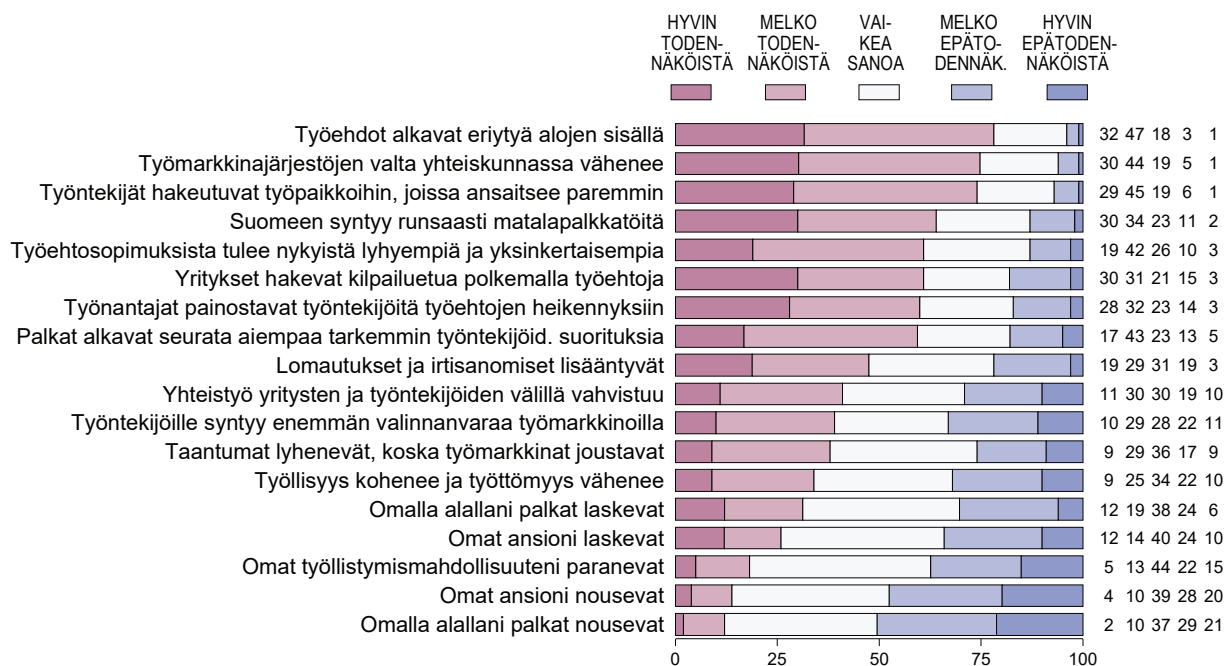
Edellä mainitut vastaukset osoittavat, että suomalaisten suuri enemmistö on omaksunut paikallisen sopimisen perusidean: sen sijaan, että palkan taso ja muut työehdot sovittaisiin alakohtaisesti työnantaja- ja työntekijäliitoissa, palkan taso ja muut ehdot muotoutuvat jokaisessa yrityksessä

Paluuta tupoihin suomalaiset eivät toivo.

KUVIO 1. Suhtautuminen paikalliseen sopimiseen: mikä olisi oikea taso eri asioista sopimiseen (%)

KUVIO 2. Arviot siitä, millaisia seurauksia laaja-alaisella paikallisella sopimisella olisi (%)

kulloistenkin olosuhteiden mukaan. Ne ovat paikallisen sopimisen *rakenteellisia* piirteitä, joista voidaan olla yhtä mieltä riippumatta siitä, pitääkö paikallista sopimista myönteisenä tai kielteisenä asiana.

Huoli kahden kerroksen väestä

Vastausjakaumiin syntyy enemmän vaihtelua, kun edetään rakenteiden muutoksista siihen, mitä ihmisille tapahtuu paikallisessa sopimisessa. Yhdestä seurauksesta vallitsee kuitenkin varsin laaja yksimielisyys: kolme neljästä (74 %) pitää todennäköisenä, että työntekijät alkavat paikallisen sopimisen myötä hakeutua työpaikkoihin, joissa ansaitsee paremmin. Toisella kannalla on vain seitsemän prosenttia.

Lisäksi 60 prosenttia suomalaisista uskoo, että palkat alkavat paikallisen sopimisen myötä seurata aiempaa tarkemmin työntekijöiden suorituksia. Epätodennäköisenä tätä pitää alle viidesosa (18 %).

Enemmistö suomalaisista katsoo siis paikallisen sopimisen johtavan kohti työmarkkinoita, joissa palkat määräytyvät nykyistä enemmän tuottavuuden mukaan, ja työntekijöille tarjoutuu mahdollisuuksia vaihtaa työpaikkaa paremman palkan perässä.

Samalla pelätään, että syntyy myös kahden kerroksen väkeä, joista osa hyötyy enemmän, mutta

osa joutuu tyytymään vähempään. Huoli siitä, miten työmarkkinoilla heikommassa asemassa oleville käy, on laajaa.

Lähes kaksi kolmesta (64 %) pitää todennäköisenä, että Suomeen syntyy paikallisen sopimisen myötä runsaasti matalapalkkatöitä. Epätodennäköisenä tätä pitää vain 13 prosenttia.

Osapuilleen yhtä moni (61 %) pitää todennäköisenä, että yritykset hakevat kilpailuetua polkemalla työehtoja, kun 18 prosenttia pitää sitä epätodennäköisenä. 60 prosenttia arvelee, että työnantajat painostavat työntekijöitä työehtojen heikennyksiin. Epätodennäköisenä tätä pitää vain 17 prosenttia.

Suomalaisten enemmistö on siis huolissaan siitä, että työnantajat käyttäisivät paikallista sopimista työehtojen heikentämiseen. Mitenkään yksimielistä murhe ei kuitenkaan ole, sillä neljä kymmenestä (41 %) arvelee työpaikkatason sopimisen johtavan yritysten ja työntekijöiden välisen yhteistyön vahvistumiseen. Epätodennäköisenä tätä pitää 29 prosenttia.

Syntyvä kuva on ristiriitainen ja muistuttaa työelämän laadusta tehtyjen kyselyiden³ tuloksia. Suomalaisilla on voimakas taipumus yhtyä yleisiin huoliin työelämän laadun heikentymisestä, mutta kuva muuttuu myönteisemmäksi, kun kysymys-

Osa uskoo yhteistyön vahvistumiseen.

muotoa muutetaan kohdentamalla huomio kollektiivista yksityiseen (tai tässä tapauksessa esimerkiksi ”painostuksen” sijaan ”yhteistyöhön”). Osittainen ristiriitaisuus ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että suomalaisten yleinen käsitys paikallisen sopimisen seurauksista on huolestunut ja molli-voittoinen.

Kysymys paikallisesta sopimisesta on myös voimakkaasti poliittinen, sillä mielipiteet kärjistyvät lähinnä puolueiden äänestäjäryhmien välillä. Vasemmistopuolueita äänestävät osoittavat syvää epäluottamusta työnantajia kohtaan, kun taas porvaripuolueita äänestävät eivät allekirjoita epäluoloja – jos eivät kovin voimakkaasti niitä torjukaan (eroista lisää ks. s. 5).

Usko työllisyysvaikutuksiin vaisua

Muilta osin käsitykset paikallisen sopimisen seurauksista jäävät epävarmemmiksi. Vaikka paikallista sopimista on mainostettu paremman työllisyyden takaajana erityisesti matalasuhdanteissa, ovat suomalaiset epäileväisiä sen työllisyysvaikutuksista. Lähes puolet (48 %) pitää todennäköisenä, että lomautukset ja irtisanomiset lisääntyvät paikallisen sopimisen seurauksena. Viidesosa (22 %) pitää tätä epätodennäköisenä.

38 prosenttia uskoo taantumien lyhenevän, koska työmarkkinat joustavat, ja 26 prosenttia pitää tätä epätodennäköisenä. Vain kolmannes (34 %) arvelee, että työllisyys kohenee ja työttömyys vähenee. Käytännössä yhtä moni (32 %) torjuu käsityksen.

Verraten laihaa uskoa paikallisen sopimisen työllisyysvaikutuksiin ilmentää myös se, että vain neljä kymmenestä (39 %) arvioi, että työntekijöille

syntyy enemmän valinnanvaraa työmarkkinoilla, kun kolmasosa (33 %) epäilee tätä.

Harva uskoo omien ansioiden nousuun.

Epävarmuus vastauksissa kasvaa arvioitaessa paikallisen sopimisen seurauksia omalla ja oman alan kohdalla. Vajaa kolmannes (31 %) arvioi, että omalla alalla palkat laskevat. Lähes yhtä moni (30 %) pitää tätä epätodennäköisenä. Neljäsosa (26 %) epäilee omien ansioiden laskevan, kun kolmannes (34 %) ei yhdy käsitykseen.

Vajaa viidennes (18 %) arvioi omien työllistymismahdollisuuksiensa paranevan, mutta 37 prosenttia pitää sitä epätodennäköisenä.

Omien ansioiden nousuun paikallisen sopimisen seurauksena uskoo 14 prosenttia, mutta lähes

puolet (48 %) pitää tätä epätodennäköisenä. Oman alan palkkojen nousuun uskoo vain reilu joka kymmenes (12 %). Epätodennäköisenä sitä pitää puolet (50 %).

Riippumatta siitä, arvioidaanko palkkojen nousevan vai laskevan, kehitystä pidetään epätodennäköisenä. Nämä arviot kuvaavat tukevat kysymyssarjan rakentamaa kokonaiskuvaa siitä, että suomalaisilla on varsin hyvä kuva oman työn tuottavuudesta ja alan tilanteesta. Suuriin muutoksiin ei uskota omalla kohdalla, vaikka suomalaiset arvioivat paikallisen sopimisen koko yhteiskuntaa koskevat rakenteelliset vaikutukset melko suuriksi ja muutoksiin liittyvät yleiset uhkakuvat merkittäviksi.

Perinteiset jakolinjat

Tarkemman kuvan suomalaisten näkemysten jakaantumisesta saa, kun vastauksia tarkastelee faktorianalyysin avulla. Kysymyssarjan 18 vastausvaihtoehtoa tiivistyvät kolmeksi muuttujaksi eli faktoriksi vastausten perusteella. (Taulukko 1).

Ensimmäiseen muuttujaan latautuvat vastausvaihtoehdot kuvaavat enimmäkseen kielteisiä kehityskulkuja.⁴ Kyseinen ulottuvuus voidaan nimetä ”uhka”, koska vastaajat olettavat paikallisen sopimisen yleistymisen lähinnä heikentävän työntekijöiden asemaa ja työehtoja.

Toinen muuttuja nimetään ”hyödyksi”. Siihen ulottuvuuteen hakeutuvat kaikki vastausvaihtoehdot, jotka kuvaavat paikallisen sopimisen hyötyjä joko yksilöiden tai laajemmin koko yhteiskunnan tasolla. Kolmas ulottuvuus on ”muutos”. Siihen latautuvat vastausvaihtoehdot, jotka kuvaavat lähinnä työmarkkinarakenteiden rakenteellisia muutoksia. Koska väestön näkemykset ”muutos-
ulottuvuudesta” ovat keskimäärin yhteneväiset, faktoreiden analyysissä ei kiinnitetä siihen suurempaa huomiota.

Kartta, jonka vaaka-akselille asetetaan ”uhka-
ulottuvuus” ja pystyakselille ”hyötyulottuvuus”, kertoo, että suomalaisten suhtautuminen paikalliseen sopimiseen vaihtelee ensi sijassa työmarkkinoiden perinteisten jakolinjojen (porvarit – vasemmisto, työnantajat – palkansaajat) mukaisesti (Kuvio 3). Sitä vastoin suhtautumisen vaihtelu esimerkiksi koulutustason tai iän mukaan jää vähäiseksi.

Asennekartan keskipiste kuvaa väestön keskimääräistä suhtautumista tarkasteltaviin ulottuvuuksiin. Ryhmien sijainnit kartassa kuvaavat, kuinka etäällä niiden kannat ovat toisistaan ja suomalaisten keskimääräisistä näkemyksistä.

Kartan vasemmassa yläruudussa paikalliseen sopimiseen liittyvät uhat koetaan keskimääräistä vähäisempinä ja hyödyt taas keskimääräistä suurempina. Kyseisessä ruudussa erottuvat etenkin kokoomuksen äänestäjät poikkeuksellisen suurilla hyötylukemillaan. Oikeassa alaruudussa uhat koetaan keskimääräistä suurempina ja hyödyt vähäisempinä. Siellä erottuvat SDP:n ja vasemmistoliiton äänestäjät sekä SAK:n jäsenet.

Suurin osa väestöryhmistä sijoittuu keskelle karttaa ja lähelle väestön keskimääräistä näkemystä. On syytä huomata, että väestön keskimääräisen näkemyksen mukaan paikallisesta sopimisesta seuraa pikemminkin uhkia kuin hyötyjä (ks. Kuvio 2 edellä). Vasemmassa yläruudussa erottuu kokoomuksen äänestäjien lisäksi kolmen väestöryhmän rypäs, johon kuuluvat keskustan äänestäjät, johtavassa asemassa olevat ja yrittäjät. Ne liittävät suhteessa muuhun väestöön paikalliseen sopimiseen selvästi vähemmän uhkakuvia, mutta eivät erityisemmin usko sen hyötyihin.

Faktorianalyysin perusteella ay-vasemmiston ja porvareiden näkemykset paikallisen sopimisen vaikutuksista näyttäisivät olevan eri planeetoilta. Tämä voi selittyä keskinäisen luottamuksen puut-

teella, joka heijastuu laajemminkin suomalaisten asenteisiin.

Vain 30 prosenttia suomalaisista on nimittäin sitä mieltä, että ”työntekijöiden ja työnantajien edut ovat Suomessa pitkälti yhteneväiset” (Kuvio 4). Eri mieltä on 42 prosenttia suomalaisista. Arvo- ja asennetutkimuksen pitkä aikasarja kertoo, että näkemys epäluottamuksesta on tiukassa.

Kysymyksen väestöryhmittäinen erittely (ks. Kuvioliite) kertoo, että erityisesti SDP:n ja vasemmistoliiton (56 % ja 52 %) äänestäjien enemmistö ei näe työntekijöiden ja työnantajien välillä yhteistä etua. Omana joukkonaan erottuvat kokoomuksen äänestäjät, joiden enemmistö (54 %) uskoo yhteiseen etuun.

Työnantajien ja työntekijöiden luottamusta voisi lisätä, jos työntekijöiden edustajat voisivat osallistua nykyistä enemmän yrityksen päätöksentekoon. Esimerkiksi Saksassa ja Ruotsissa yritysten henkilöstö osallistuu yritysten päätöksentekoon laajemmin kuin Suomessa. Edellisen hallituksen työ- ja elinkeinoministeri Jari Lindströmin (ps., sittemmin sin.) nimeämä selvitysmies Harri

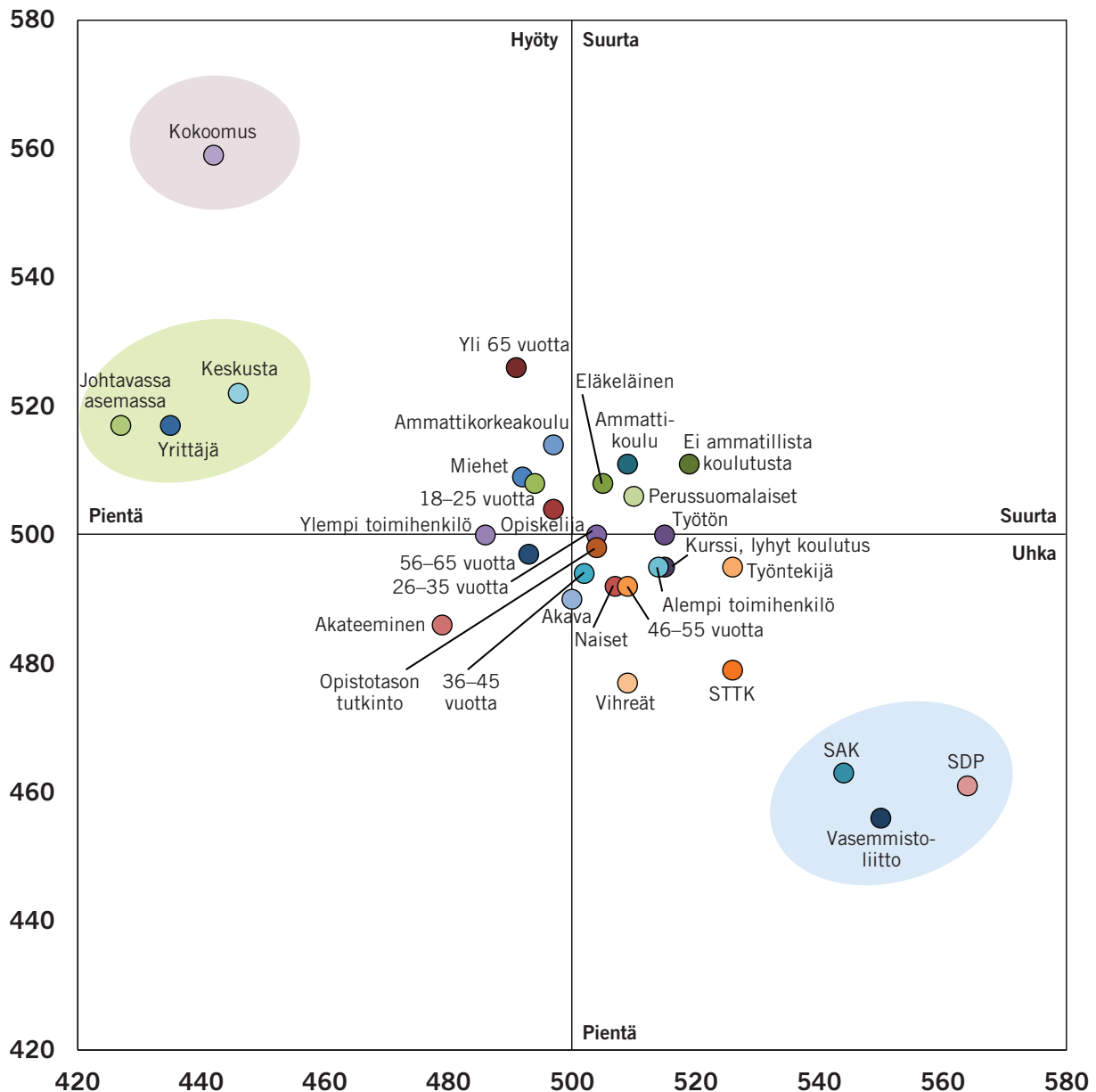
Työntekijöiden edustus voisi lisätä luottamusta.

TAULUKKO 1. Paikallisen sopimisen seurausten ulottuvuudet: muuttajat ja niiden faktorilataukset*

	”Uhka”	”Hyöty”	”Muutos”
Työnantajat painostavat työntekijöitä työehtojen heikennyksiin	0,786		
Yritykset hakevat kilpailuetua hakevat kilpailuetua polkemalla työehtoja	0,769		
Suomeen syntyy runsaasti matalalapalkkatoita	0,734		
Lomautukset ja irtisanomiset lisääntyvät	0,733		
Omalla alallani palkat laskevat	0,723		
Omat ansioni laskevat	0,680		
Yhteistyö yritysten ja työntekijöiden välillä vahvistuu	-0,580	0,545	
Työllisyys kohenee ja työttömyys vähenee	-0,544	0,539	
Omat ansioni nousevat		0,726	
Omat työllistymismahdollisuuteni paranevat		0,686	
Omalla alallani palkat nousevat		0,664	
Työntekijöille syntyy enemmän valinnanvaraa työmarkkinoilla	-0,460	0,633	
Palkat alkavat seurata aiempaa tarkemmin työntekijöiden suorituksia		0,570	
Taantumet lyhenevät, koska työmarkkinat joustavat	-0,528	0,563	
Työntekijät hakeutuvat työpaikkoihin, joissa ansaitsee paremmin		0,525	
Työmarkkinajärjestöjen valta yhteiskunnassa vähenee			0,696
Työehtosopimuksista tulee nykyistä lyhyempiä ja yksinkertaisempia			0,663
Työehdot alkavat eriytyä alojen sisällä	0,465		0,473

* Mitä suuremman latauksen muuttuja saa, sitä enemmän se selittää kyseisen faktorin vaihtelua.

KUVIO 3. Arviot siitä, millaisia seurauksia laaja-alaisella paikallisella sopimisella olisi: uhka vs. hyöty
(faktoripistemääräkeskiarvot, akselien leikkauspiste = koko väestö keskimäärin)

Hietala esitti paikallista sopimista koskevassa selvityksessään työntekijöiden edustuksen vahvistamista yrityksissä lainsäädännöllä yhdessä paikallisen sopimisen edistämisen kanssa.⁵

Suomalaisista 63 prosenttia on sitä mieltä, että ”mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksentekoon nykyistä enemmän, siitä hyötyisi koko yhteiskunta (Kuvio 5). Toisella kannalla on kymmenesosa (11 %).

Palkoistakin saa sopia yrityksissä

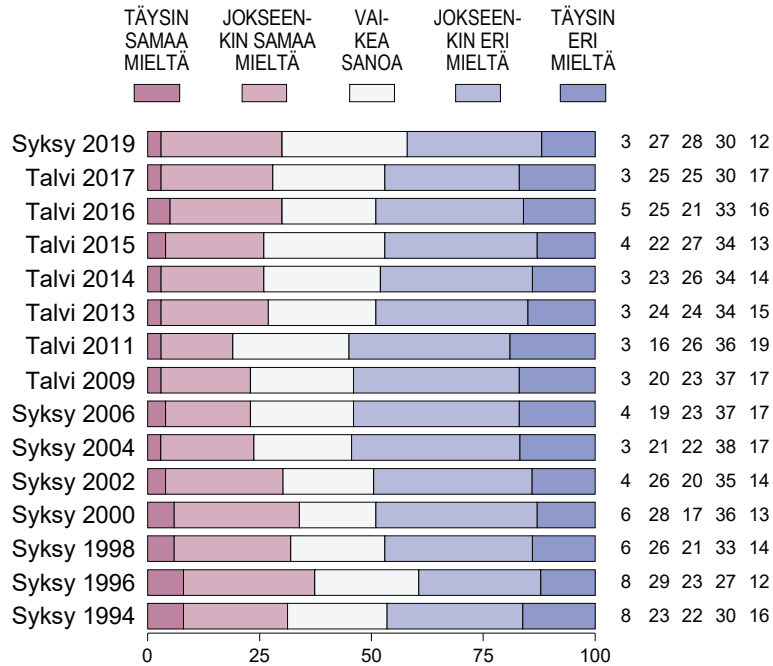
Vaikka paikalliseen sopimiseen liitetään verraten vahvoja uhkakuvia, ovat käsitykset sen toivotusta

laajuudesta muuttuneet verraten vähän vuodesta 2016 (Kuvio 6). Tuolloin EVA kysyi suomalaisilta ensimmäistä kertaa kymmenen työmarkkinakysymyksen osalta, pitäisikö niistä sopia työpaikkatasolla, liittotasolla vai valtakunnallisella tasolla tupon kaltaisessa keskitetyssä ratkaisussa.

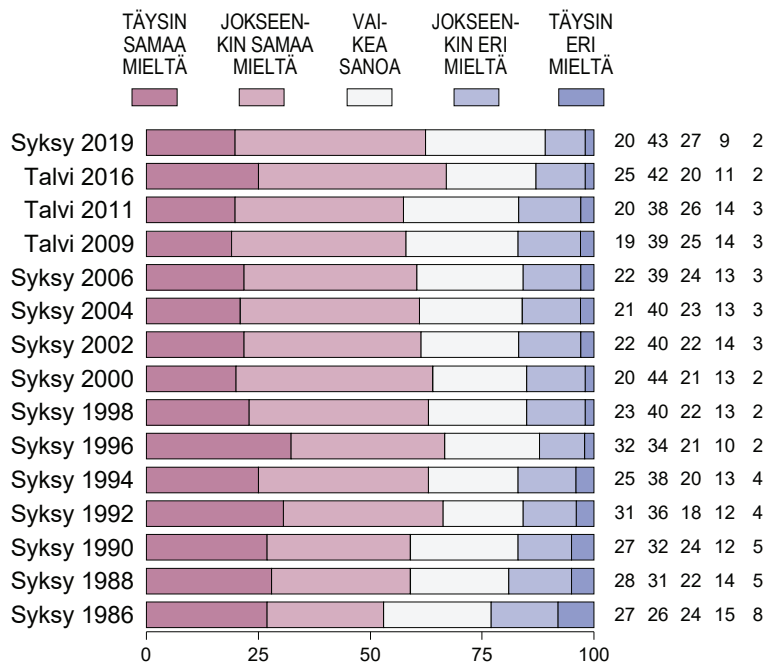
Useimmissa asioissa liittotason sopimisen suosio on hieman lisääntynyt paikallisen sopimisen kustannuksella, mutta kokonaiskuva ei ole muuttunut: työehtojen raskaan sarjan – palkkojen ja työaikojen – kohdalla suomalaiset antaisivat lisää vastuuta työpaikkatasolle.

Palkkojen kohdalla suomalaisten valmius työpaikkakohtaiseen sopimiseen on hieman lisää-

KUVIO 4. ”Työntekijöiden ja työnantajien edut ovat Suomessa nykyään pitkälti yhteneväiset” (%)

KUVIO 5. ”Mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksentekoon nykyistä enemmän, siitä hyötyisi koko yhteiskunta” (%)

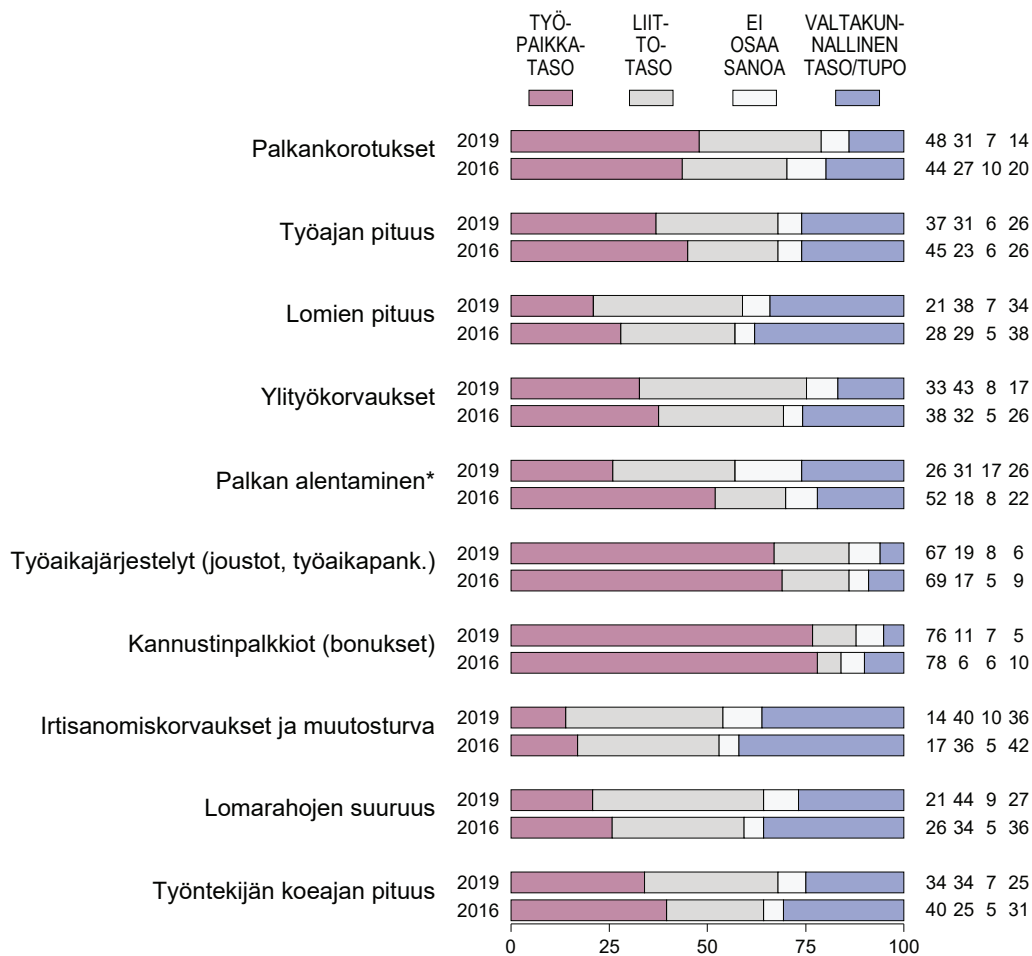

tynyt. Nyt lähes puolet (48 %) suomalaisista päättäisi palkankorotuksista työpaikkatasolla, kun vajaa kolmasosa (31 %) päättäisi niistä liittotasolla ja 14 prosenttia tupossa. Vahvistunut halu sopia palkankorotuksista paikallisesti on sikäli kiinnostavaa, että samalla vuonna 2016 nähty laaja val-

mius palkkojen alentamiseen kriisitilanteissa on romahtanut (ks. ss. 10–12).

Suurinta kannatus paikalliseen sopimiseen palkkakysymyksissä on kokoomuksen äänestäjillä (71 %), jonka perässä tulevat Liike Nytin (68 %) ja keskustan (67 %) äänestäjät (Kuvio 7). Valmius sopia

KUVIO 6. Mikä olisi oikea taso eri asioista sopimiseen: arviot vuosina 2016 ja 2019 (%)

*Vuonna 2016: Palkan alentaminen poikkeustilanteessa

palkankorotuksista työpaikalla on suurta myös ammattikorkeakoulun käyneiden (65 %), yrittäjien (63 %) ja johtavassa asemassa olevien (59 %) keskuudessa. Miehet (54 %) ovat valmiimpia paikalliseen palkkasopimiseen kuin naiset (43 %).

Vasemmistopuolueiden kannattajien ja ammattiliittojen jäsenten kohdalla toiveet paikallisesta palkkasopimisesta taas ovat odotetusti heikoimpia. SDP:n jäsenistä neljäsosa (26 %) siirtäisi sopimisen paikalliselle tasolle, vasemmistoliiton kannattajista suunnilleen saman verran (27 %) ja SAK:n sekä STTK:n jäsenistä yhtä harva (27 %).

Huomionarvoista on, että tupo ei nauti oikein missään väestöryhmässä kovin suurta kannatusta palkoista sopimisen tasona. Eniten suosiota palkkatupolle on SDP:n äänestäjissä, mutta sielläkin vain neljäsosan (26 %) verran.

Vaikka valmius palkkasopimiseen yritystasolla on selvimmän vahvistunut edelliseen mittaukseen nähden, eniten valmiutta paikalliseen sopimiseen

on edelleen kannustinpalkkioiden ja työaikajärjestelyiden kuten työaikapankkien kohdalla.

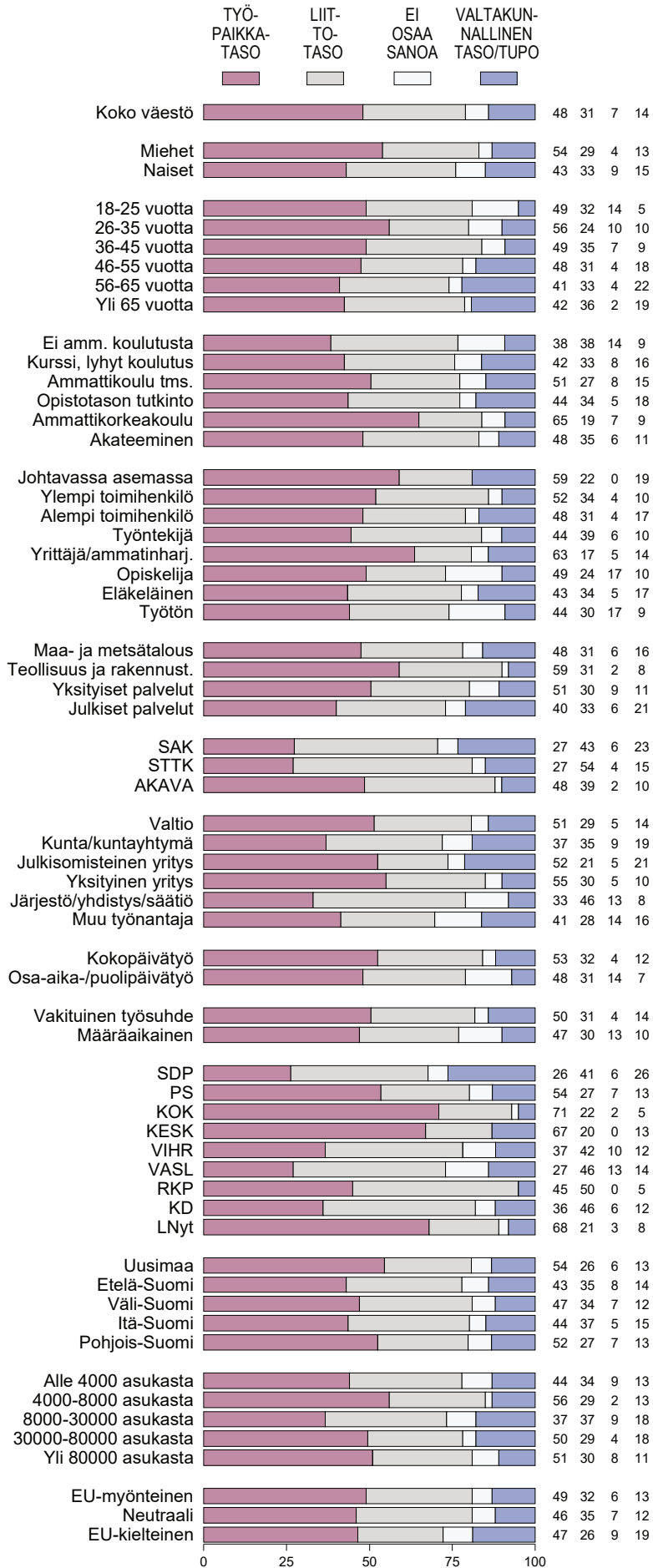
Kannustinpalkkioista sopisi nyt paikallisesti kolme neljästä (76 %). Työaikajärjestelyistä paikallisesti sopisi kaksi kolmesta (67 %). Kaikissa väestöryhmissä toive työpaikkakohtaisesta sopimisesta on näiden kysymysten kohdalla suurta (ks. Kuvioliite).⁶ Näissä kysymyksissä valmius työpaikkakohtaiseen sopimiseen on pysynyt likimain samana kuin edellisellä mittauskerralla.

Työajan pituudesta suurempi osa (37 %) sopisi työpaikoilla kuin liittokohtaisesti (31 %) tai tupossa (26 %). Valmius on heikentynyt edelliskerrasta (45 %). Työntekijän koeajasta päättämisen työpaikkatasolle antaisi kolmasosa (34 %) ja yhtä moni päättäisi siitä liittotasolla.

Muissa sopimuskysymyksissä valmius paikalliseen sopimiseen on heikompaa kuin liittotasolla sopimiseen. Yhteistä näille asioille on niiden yhteys työntekijöiden oikeuksien puolusta-

KUVIO 7. Mikä olisi oikea taso sopimiseen: Palkankorotukset (%)

miseen. Ylityökorvauksista noin kolmasosa (33 %) sopisi paikallisesti. Lomarahen suuruudesta viidesosa (21 %) sopisi paikallisesti. Irtisanomiskorvauksista ja muutosturvasta enää 14 prosenttia sopisi yritystasolla.

Toisaalta missään kysymyksessä enemmistö ei kannata liittotason sopimista, eikä tupo-tasolla ole minkään kysymyksen kohdalla suurempaa kannatusta kuin liittotasolla.

Kriisitietoisuus hälveni

Kun vuoden 2016 kyselyssä palkan alentamisesta oli valmis sopimaan paikallisesti enemmistö suomalaisista (52 %), on vastaava osuus enää neljäsosa (26 %).⁷ Kysymys koskee esimerkiksi niin sanottuja avaamislausekkeita, jotka mahdollistaisivat palkkojen alentamisesta sopimisen, jos yritystä kohtaa vaikeat ajat.

YLEISSITOVUUS ON VAIKEASELKOINEN TULPPA

Palkoista ja muista työehdoista sopimisen siirtäminen työpaikkatasolle on aihe, joka nousee toistuvasti esiin suurimpana ongelmana Suomen kilpailukyyn kannalta.^a EVA kysyi vuonna 2018 yli 1 000 suomalaiselta yritysjohtajalta heidän näkemyksiään Suomen kilpailukykyyn. Vastajista 84 prosenttia arvioi tuolloin, että palkkojen joustavuudessa Suomi häviää suhteessa muihin kehittyneisiin talouksiin.^b

Paikallisen sopimisen edistäminen lainsäädäntöteitse oli kirjattu vuonna 2015 työnsä aloittaneeseen Juha Sipilän (kesk.) hallituksen ohjelmaan^c, mutta lopulta sen eteneminen kariutui kilpailukykykysymykseen.^d Paikallisen sopimisen edistäminen on huomioitu myös nykyisessä Antti Rinteen (sd.) hallituksen ohjelmassa, mutta siitä sopiminen on siirretty kolmikantaan ja työehtosopimusneuvotteluihin.^e

Suomen Yrittäjien työmarkkina- ja yritys-lainsäädäntöyksikön johtaja Janne Makkula kirjoitti EVA Analyysissä *Ratkaisun avaimet*, että laaja paikallinen sopiminen edellyttäisi muutoksia työ-sopimuslakiin, työ-aikalakiin ja vuosilomalakiin siten, että järjestäytymättömät yrityksetkin pääsisivät hyötymän paikallisesta sopimisesta.^f Työehtosopimukset toimisivat silloin perä-lautana, jos sopimukseen ei päästä.

Paikallisen sopimisen edistäminen lainsäädäntöteitse ajaisi periaatteessa saman asian kuin työehtosopimusten niin sanotun yleissitovuuden poistaminen. Yleissitovuudella tarkoitetaan järjestelyä, joka velvoittaa myös työnantajaliittoihin kuulumattomia työnantajia noudattamaan työehtosopimusta. Ne eivät siis ole itse olleet neuvottelemassa sopimusta. Näitä työnantajia kutsutaan järjestäytymättömiksi työnantajiksi.

Marko Erolan kirjoittamassa EVA Analyysissä *Sidotut kädet* käydään läpi, miten Suomen kansainvälisesti vertaillen laaja työehtosopimusten yleissitovuus on perimmäinen syy Suomen poikkeuksellisen jäykkiin työmarkkinoihin.^g

EVA kysyi syksyllä 2019 Arvo- ja asennetutkimuksessa suomalaisten näkemyksiä työehtosopimusten yleissitovuuteen. Kun kansalaisille esitettiin väite, että ”yleissitovot työehtosopimukset ovat tärkeitä, jotta kukaan ei pääse polkemaan palkkoja ja muita työehtoja”, peräti 73 prosenttia vastasi myöntävästi ja vain 12 prosenttia kieltävästi (Kuvio 8).

Väestöryhmittäinen erittely paljastaa, että liki yksimielisinä yleissitovuuden takana seisovat vasemmistopuolueita ja vihreitä äänestävät sekä ammattiliittojen jäsenet. Vähäisintä samanmielisyys taas on yrittäjien

^a Suomi on monella mittarilla varsin kilpailukykyinen maa, mutta yksi kipukohta nousee useimmissa selvityksissä yli muiden: työmarkkinoiden jäykkyys. World Economic Forumin vuoden 2019 kansainvälisessä kilpailukykyvertailussa Suomi sijoittuu kaikilla mittareilla mitattuna sijalle 11. Kun siirrytään tarkastelemaan palkanmuodostuksen joustavuutta, Suomi sijoittuukin sijalle 139. Se on kolmanneksi viimeinen sija.

^b Ks. Haavisto, I., Kullas, E. & Pajarinen, M. (2019).

^c Valtioneuvoston kanslia (2015).

^d Verkkouutiset (2016).

^e Hallitusohjelman mukaan paikallista sopimista edistetään työ- ja virkaehtosopimusjärjestelmän kautta tavoitteena joustavuuden ja turvan tasapainoinen yhdistäminen sekä työllisyyden ja kilpailukyyn kehittäminen. Ks. Valtioneuvosto (2019).

^f Ks. Makkula, J. (2015).

^g Erola, M. (2016).

Mieli on selvästi muuttunut vähemmän uhrautuvaan suuntaan. Kuva tarkentuu, kun kysytään, pitäisikö työntekijöillä ja työnantajalla olla molempien niin halutessa oikeus sopia alle työehtosopimuksen menevistä palkoista, jos työpaikkaa uhkaa sulkeminen.

Nyt hieman yli puolet (52 %) olisi valmis tällaiseen poikkeusmenettelyyn, kun vuonna 2016 siihen oli valmis reippaat kaksi kolmesta (69 %, Kuvio 10). Eri mieltä väittämän kanssa oli vajaa

viidesosa suomalaisista (18 %) ja nyt noin neljäsosa (24 %). Kyse on siis siitä, että valmius palkoista tinkimiseen on liudentunut ja tinkimisen suoranaisten vastustus kasvanut vain vähän.

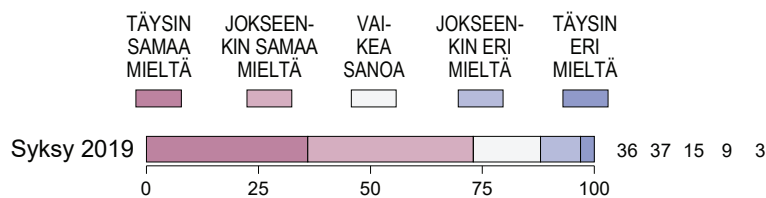
Vastaava tulos saadaan väittämästä, jonka mukaan ”suuretkaan työpaikan taloudelliset vaikeudet eivät ole riittävä syy sille, että työntekijän pitäisi suostua työehtosopimuksessa määriteltyä pienempään palkkaan”. Nyt väitteen kanssa samaa mieltä on 45 prosenttia ja eri mieltä 32 prosenttia

(42 % samaa mieltä), kokoomuksen (48 %) ja keskustan (51 %) äänestäjien keskuudessa (Ks. Kuvioliite).

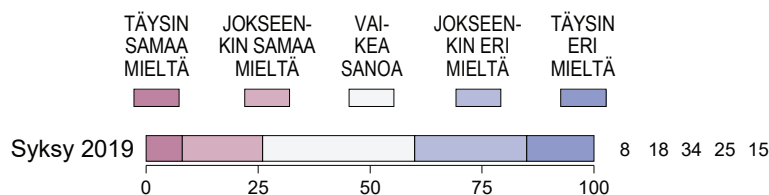
Astetta vaikeampi on kysymys järjestäytymättömien yritysten asemasta suhteessa yleissitovuuteen. Neljäsosa (26 %) yhtyy väitteeseen ”työehtosopimusten yleissitovuus on väärin järjestäytymättömiä yrityksiä ja työntekijöitä kohtaan, koska nämä eivät pääse vaikuttamaan työehtoihinsa” (Kuvio 9). 40 prosenttia torjuu väittämän. Epätietoisien osuus on odotetusti melko suuri: 34 prosenttia.

Eniten kannatusta väittämälle löytyy kokoomuksen (49 %) ja keskustan (45 %) äänestäjistä. SDP:n (74 %) eri mieltä ja vasemmistoliiton (63 %) äänestäjät taas torjuvat teesin tiukimmin. Yrittäjistä yllättäen vain 38 prosenttia yhtyy väittämään. Heitä kuitenkin kysymys ensisijaisesti koskee. Kysymyksen vaikeuden ohella tulosta selittänee se, että vähemmistö yrittäjistä on työnantajayrittäjiä. Itsensä työllistäjät eivät kohtaa työllistämisen haasteita suurissa määrin.

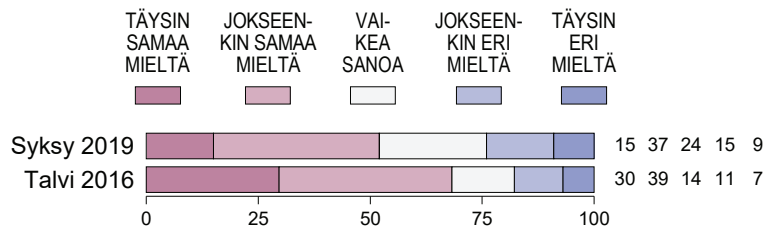
KUVIO 8. ”Yleissitovat työehtosopimukset ovat tärkeitä, jotta kukaan ei pääse polkemaan palkkoja ja muita työehtoja” (%)

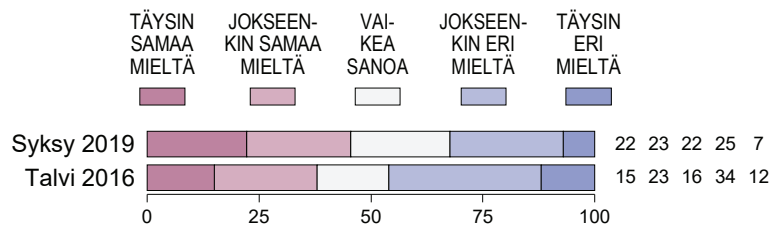
KUVIO 9. ”Työehtosopimusten yleissitovuus on väärin järjestäytymättömiä yrityksiä ja työntekijöitä kohtaan, koska nämä eivät pääse vaikuttamaan työehtoihinsa” (%)

KUVIO 10. Jos työpaikkaa uhkaa sulkeminen, työntekijöillä ja työnantajalla pitäisi olla molempien niin halutessa oikeus sopia alle työehtosopimuksen menevistä palkoista (%)

KUVIO 11. Suurelta työpajan taloudelliset vaikeudet eivät ole riittävä syy sille, että työntekijän pitäisi suostua työehtosopimuksessa määriteltyä pienempään palkkaan (%)

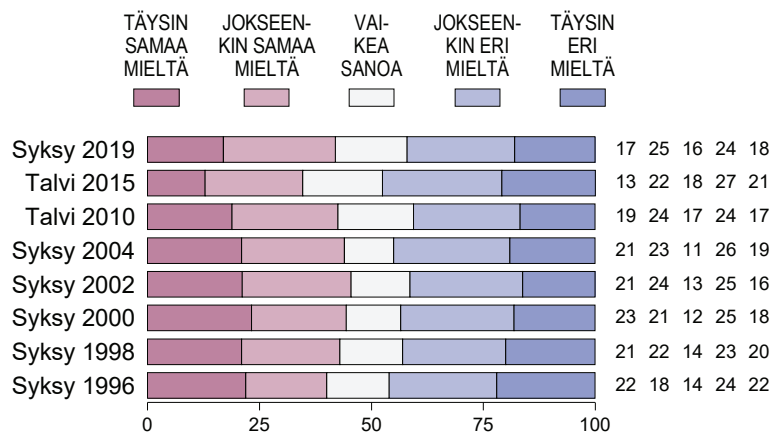
(Kuvio 11). Kolme ja puoli vuotta sitten tilanne oli päinvastainen: samaa mieltä oli 38 prosenttia ja eri mieltä 46 prosenttia.

Tulokset kertovat siitä, että vuonna 2016 korkealla ollut suomalaisten kriisitietoisuus on nyt paljon vähäisempää. Nyt toivotaan kukkaronyörien löysentämistä niiden kiristämisen sijaan. Myös Antti Rinteen hallitus on omalla toiminnallaan halunnut luoda kuvaa siitä, että tarkan markan ajat ovat ohi.⁸

Työttömät eivät liikahda

Luonnollinen syy kriisitietoisuuden notkahdukseen on ollut viime vuosien hyvä talouskehitys. Työllisyys on kasvanut kohisten ja työttömyys on vähentynyt. Tällä hetkellä työmarkkinoiden suurin ongelma on kohtaanto: Avoimiin työpaikkoihin on vaikea löytää tekijöitä. Lokakuussa 2019 Suomessa oli samanaikaisesti 120 900 avointa työpaikkaa ja 224 700 työtöntä työnhakijaa.⁹

KUVIO 12. "Olen kiinnittynyt omaan asuinseutuuni niin, etten edes työtä saadakseni* muuttaisi mihinkään muualle" (%)

*Kysymysmuoto muuttunut. Ilmaisu "edes työtä saadakseni" ei sisällynyt ennen vuotta 2010 toteutettuihin mittauksiin.

Osin kyse on siitä, että työttömien osaaminen ei vastaa kysyntää, mutta osin kyse on myös siitä, että työvoima pitäisi saada liikkumaan nykyistä paremmin sinne missä on töitä.

Tässä suomalaisilla olisi parantamista, sillä peräti 42 prosenttia suomalaisista sanoo olevansa kiinnittynyt omaan asuinseutuunsa niin, ettei edes työtä saadakseen muuttaisi mihinkään muualle (Kuvio 12). Periaatteellisen muuttohalunsa ilmaisee yhtä moni (42 %), mitä voidaan pitää melko alhaisena lukuna.

Tulos merkitsee paluuta vuosikymmenen alun lukemiin. Vuonna 2015 väittämän kanssa samaa mieltä oli kolmasosa (35 %) suomalaisista ja eri mieltä lähes puolet (48 %).

Huolestuttavana voi pitää sitä, että työttömistä selvästi yli puolet (57 %) ilmoittaa olevansa haluttomia muuttamaan työn perässä (Ks. Kuvioliite). Työttömien kiintymys omaan asuinseutuunsa voi täten olla yksi selittävä tekijä kohtaanto-ongelmalle Suomessa.

Aivan toisen tasoista periaatteellista liikkuvuutta suomalaiset osoittavat, kun kysytään val-

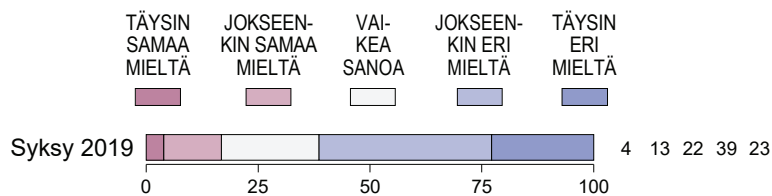
miudesta vaihtaa alaa. Väitteeseen ”oma ala ja ammatti ovat minulle niin tärkeitä, että olisin mieluummin vaikka vailla töitä kuin hakeutuisin töihin jollekin toiselle alalle” yhtyy vain 17 prosenttia ja sen torjuu 62 prosenttia (Kuvio 13). Suomalaiset näyttäisivät siis olevan varsin valmiita vaihtamaan alaa, jos työllistyminen sitä edellyttää.

Valmius alan vaihtoon tarvittaessa on verraten laajaa kaikissa väestöryhmissä. Myös työttömien enemmistö (52 %) ilmaisee olevansa valmis vaihtamaan alaa. Jos työllistymisen hidasteita vertaillaan keskenään, vaikuttaisi maantiede olevan ammattisuoja paljon suurempi haaste.

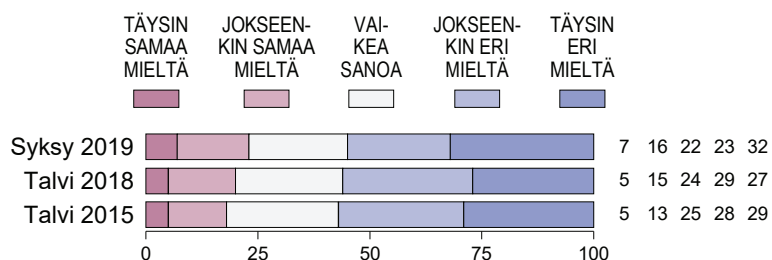
Toisaalta arvioihin omasta valmiudesta alan vaihtoon saattaa vaikuttaa se, että melko harva uskoo joutuvansa lähitulevaisuudessa opettelemaan uuden ammatin. Tähän uskoo vajaa neljäsosa (23 %) suomalaisista, kun yli puolet (55 %) ei pidä sitä todennäköisenä (Kuvio 14). Väestöryhmistä omille lukemilleen erottuvat työttömät, joista enemmistö (52 %) uskoo joutuvansa opettelemaan uuden ammatin.

Suomalaiset ovat valmiita alanvaihtoon.

KUVIO 13. ”Oma ala ja ammatti ovat minulle niin tärkeitä, että olisin mieluummin vaikka vailla töitä kuin hakeutuisin töihin jollekin toiselle alalle” (%)

KUVIO 14. ”On todennäköistä, että lähitulevaisuudessa joudun* opettelemaan uuden ammatin” (%)

*Kysymysmuoto osin muuttunut. Ennen vuotta 2019: ”... joudun rakennemuutoksen vuoksi opettelemaan...”. Jakauma laskettu koko väestöstä, joten mukana ovat myös työelämän ulkopuolella olevat.

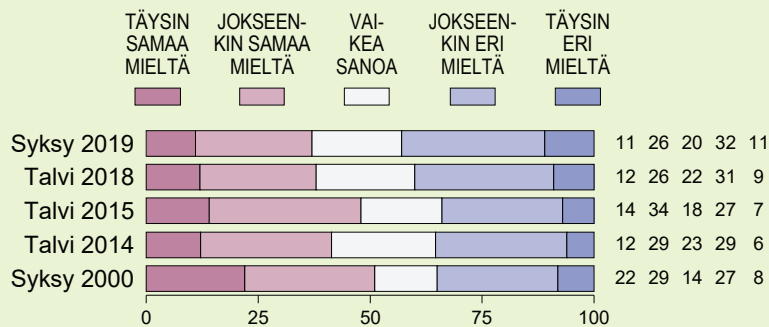
Usko ihmistyön tarpeellisuuteen kasvussa

Eräs näkemys tulevaisuuden suhteen on se, että automaatio ja robotisaatio johtavat alati vähenevään ihmistyön tarpeeseen. Toisaalta teollistumisen pitkä historia on osoittanut, että tarve ihmistyölle ei ole koneiden myötä kadonnut mihinkään, vaan työ on vain muuttanut muotoaan.

EVA on seurannut suomalaisten näkemyksiä automaation vaikutuksista työllisyyteen vuodesta 2000. Tuolloin yli puolet suomalaisista (51 %) oli sitä mieltä, että ”ihmistyön korvaaminen koneilla ja automaatiolla johtaa pysyvään suurtyöttömyyteen” (Kuvio 15).

Nyt enää alle neljä kymmenestä (37 %) suomalaisista uskoo automaation johtavan suurtyöttömyyteen, kun 43 prosenttia torjuu väittämän. Vaikka mielipiteet ovat vuosituhannen mittaan vaihdelleet, näyttää siltä, että suurin huoli automaation vaikutuksista on hellittämässä.

KUVIO 15. ”Ihmistyön korvaaminen koneilla ja automaatiolla johtaa pysyvään suurtyöttömyyteen”

Aktiivimalli miellyttää

Enemmistön (54 %) mukaan työttömän tulee voida etuisuuksiaan menettämättä kieltäytyä työtarjouksesta, joka ei vastaa hänen ammatillista osaamistaan. Eri mieltä on vajaa kolmasosa (31 %, Kuvio 16).

Työttömien suuri enemmistö (82 %) soisi itselleen ja muille työttömille mahdollisuuden kieltäytyä ammatillista osaamista vastaamattomasta työtarjouksesta, mutta lähes yhtä hyväksyviä kieltäytymisen suhteen ovat vasemmistoliiton (80 % hyväksyisi) ja vihreiden (77 %) kannattajat. Voimakkaimmin toisella kannalla ovat johtavassa asemassa olevat sekä keskustaa äänestävät (Ks. Kuvio 16).

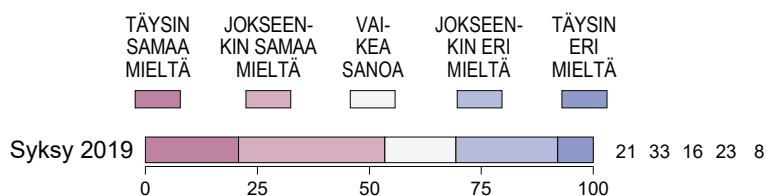
Suomalaisten yleinen suhtautuminen työttömiin on siis myönteistä ja ymmärtäväistä. Sitä vastoin suhtautuminen joutenoloon on varsin tiukkaa: työttömän on haettava aktiivisesti töitä.

62 prosenttia suomalaisista on sitä mieltä, että ”on oikein, että työttömän on osoitettava aktiivisuutta työnhaussa tai muuten hänen työttömyysturvaansa alennetaan” (Kuvio 17). Eri mieltä on reilu neljäsosa (27 %).

Tulos on mielenkiintoinen ottaen huomioon, että Antti Rinteen hallitus on päättänyt luopua aktiivimallista, joka nimenomaan toteuttaisi kyseistä ideaa. Vielä erikoisemmaksi asian tekee, että kaikki eduskuntapuolueet – oppositio mukaan lukien – vaikutta-

Suhtautuminen joutenoloon on tiukkaa.

KUVIO 16. ”Työttömän tulee voida etuisuuksiaan menettämättä kieltäytyä työtarjouksesta, joka ei vastaa hänen ammatillista osaamistaan”

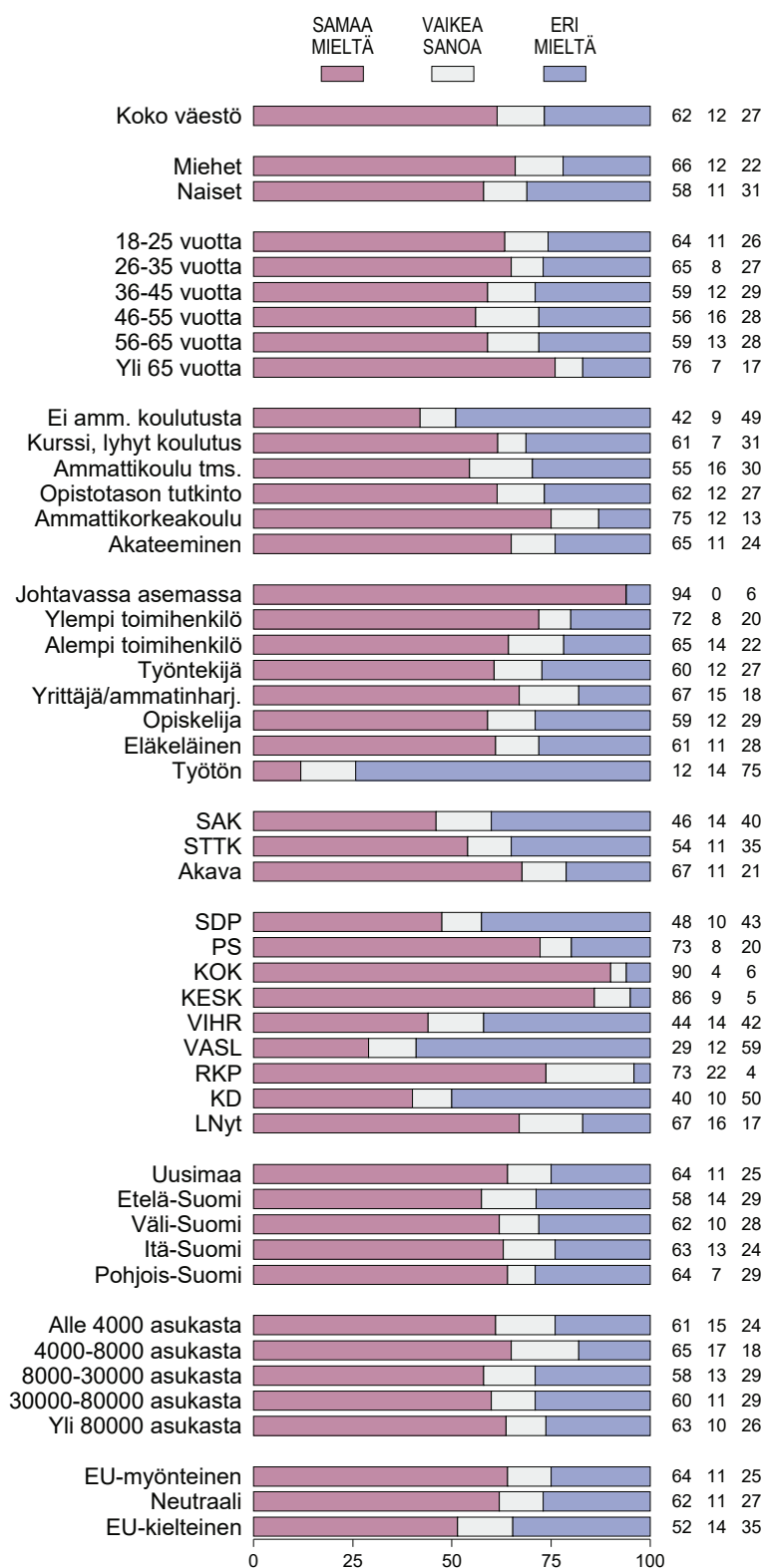

vat kääntäneen kelkkansa kansalaisten enemmistön näkemystä vastaan.¹⁰

Vahvimmin aktiivisuutta vaativat johtavassa asemassa olevat (94 % samaa mieltä) sekä kokoomuksen (90 %) ja keskustan äänestäjät (86 %). Ajatuksen torjuvat selvimmin työttömät, joista

vain reilu kymmenesosa (12 %) vaatisi itseltään ja muilta työttömiltä aktiivisuutta työnhaussa etuuk-
sien leikkaamisen uhalla. Kolme neljästä työttö-
mästä (75 %) on väitteen kanssa eri mieltä. Myös vasemmistoliiton äänestäjien enemmistö (59 %) suhtautuu torjuvasti ajatukseen.

KUVIO 17. On oikein, että työttömän on osoitettava aktiivisuutta työnhaussa tai muuten hänen työttömyysturvaansa alennetaan” (%)

VIITTEET

- 1 Tupolla viitataan tulopoliittiseen kokonaisratkaisuun. Ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu Liinamaa I hyväksyttiin vuonna 1968 ja sittemmin valtakunnallisia palkankorotuksia, työehtoja sekä vero- ja sosiaalipolitiikkaa koskevia työnantajien, työntekijöiden ja valtion välisiä sopimuksia on tehty useita. Ensimmäinen tupo nimettiin silloisen valtakunnansovittelijan Keijo Liinamaan mukaan.
- 2 Kysymyksen tarkka muotoilu kuului näin: "Oletetaan, että Suomessa liittotasolla tehtyjen työehtosopimusten kaikista työehdoista voitaisiin sopia työpaikoilla paikallisesti toisin siinä tapauksessa, että molemmat osapuolet sitä haluavat. Millaisia seurauksia tällaisella laaja-alaisella paikallisella sopimisella uskoaksesi olisi?"
- 3 Ks. Haavisto (2019), ss. 4–5.
- 4 Vastausvaihtoehdot "Yhteistyö yritysten ja työntekijöiden välillä vahvistuu" sekä "Työllisyys kohenee ja työttömyys vähenee" saavat vahvemmat negatiiviset faktorilataukset kohdassa "uhka" kuin positiiviset lataukset kohdassa "hyöty". Siksi nämä vastausvaihtoehdot on luokiteltu negatiivisella faktorilatauksella ulottuvuuteen "uhka".
- 5 Ks. Hietala, H. (2015).
- 6 Vain peruskoulun varassa olevien kohdalla vähemmistö (47 %) päättäisi työaikajärjestelyistä paikallisesti.
- 7 Vuonna 2016 vaihtoehtona oli "palkan alentaminen poikkeus-tilanteessa".
- 8 Ks. Kullas, E. & Metelinen, S. (2019).
- 9 Työ- ja elinkeinoministeriö (2019).
- 10 Ks. Helsingin Sanomat (2019).

LÄHTEET

- Erola, M. (2016). Sidotut kädet – Näin yleissitovuudesta tuli työmarkkinoiden tärkein ongelma, EVA Analyysi No 51.
- Haavisto, I. (2019). Rahan takia – Työ merkitsee suomalaisille ensisijaisesti ansioita, EVA Analyysi No 77.
- Haavisto, I., Kullas, E. & Pajarinen, M. (2019). Krooninen potilas – Työmarkkinat ja verotus ovat yhä Suomen kilpailukyvyyn rasite, EVA Analyysi No 72.
- Helsingin Sanomat (2019). Eduskunta toivotti työttömyysturvan aktiivimallin "kelvottomien lakien hautausmaalle", <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006305399.html>, haettu 25.11.2019.
- Hietala, H (2015). Paikallista sopimista koskeva selvitys, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, TEM Raportteja 62/2015.
- Kullas, E. & Metelinen, S. (2019). Jakopolitiikan paluu – Hallituksen menoautomaatti paisuttaa julkista sektoria, EVA Arvio No 17.
- Makkula, J. (2015) Ratkaisun avaimet – Näin työmarkkinoilla siirrytään paikalliseen sopimiseen, EVA Analyysi No 49.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2019). Työttömien työnhakijoiden määrä väheni lokakuussa, tiedote, https://tem.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyottomien-tyonhakijoiden-maara-vahehi-lokakuus-2, haettu 28.11.2019.
- Valtioneuvosto (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta – Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019, Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23.
- Valtioneuvoston kanslia (2015). Ratkaisujen Suomi – Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015, Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Verkkouutiset (2016). Pääministeri Juha Sipilä: Paikallinen sopiminen ei etene järjestäytymättömiin yrityksiin, <https://www.verkkouutiset.fi/paaministeri-juha-sipila-paikallinen-sopiminen-ei-etene-jarjestaytymattomiin-yrityksiin-51205/>, haettu 25.11.2019.
- World Economic Forum (2019). The Global Competitiveness Report 2019.

Näin kysely tehtiin

Tulokset perustuvat 2 036 henkilön antamiin vastauksiin. Tulosten virhemarginaali on koko väestön tasolla 2–3 prosenttiyksikköä kumpaankin suuntaan. Tiedot kerättiin 9.10.–22.10.2019. Vastaajat edustavat koko maan 18–70-vuotiasta väestöä. Aineisto on kerätty Taloustutkimuksen internet-paneelilla ja painotettu edustamaan väestöä iän, sukupuolen, asuinalueen, koulutuksen, ammatin tai aseman, toimialan ja puoluekannatuksen mukaan. Aineiston tilastollisen jatkoanalyysin on tehnyt Yhdyskuntatutkimus Oy, joka on laatinut myös tulosgraafikan. Tulokset ja niiden tarkemmat väestöryhmittäiset erittelyt löytyvät EVAn kotisivuilta. EVAn Arvo- ja asennetutkimuksia on tehty vuodesta 1984.

Kaikkiin tuloksiin voi tutustua osoitteessa www.eva.fi/arvopankki.

EVA Analyysin *Paremmun palkan perässä* kirjoittaja

EVA:n toimituspäällikkö
SAMI METELINEN

ELINKEINOELÄMÄN VALTUUSKUNTA

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on elinkeinoelämän ajatuspaja, jonka tavoitteena on edistää yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA toimii elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajien kohtaamispaikkana.

EVA tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun.

EVA Analyysit ottavat kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjoavat ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Analyytit löytyvät EVA:n kotisivuilta www.eva.fi.

ISSN 2342-0774 (Painettu) • ISSN 2342-0782 (PDF)